

Vybrané právní aspekty průmyslové revoluce 4.0

MARTIN JANÁK

Fakulta právnická, Západočeská univerzita

mjanak@kpo.zcu.cz

Čtvrtá průmyslová revoluce obecně spočívá na digitalizaci, robotizaci a automatizaci výroby, která má přispět ke komplexnímu propojení jednotlivých procesů (srv. Schwab 2016). Průmyslová revoluce 4.0 se významným způsobem dotýká celé řady právních vztahů z nejrůznějších právních oblastí. Jak konkrétně a jaké právní aspekty lze označit za významné? Je stávající právní řád České republiky připraven regulovat právní vztahy v rámci průmyslové revoluce 4.0? Předmětem příspěvku je primárně seznámit čtenáře s konkrétními právními oblastmi českého právního řádu, jichž se průmyslová revoluce 4.0 dotýká. V návaznosti na to je rovněž předmětem příspěvku i podání výkladu ke shora položeným otázkám a jejich srozumitelné zodpovězení.

Průmyslová revoluce 4.0 v českém právu

Průmyslová revoluce 4.0 svým záběrem a rozsahem nedopadá z právního hlediska pouze na určitou dílčí oblast práva, nýbrž se promítá do celé řady právních oblastí. V první řadě dopadá průmyslová revoluce 4.0, resp. právní vztahy s prvky průmyslové revoluce, do oblasti práva civilního (občanského), které reprezentuje nový civilní kodex, jímž je zákon č. 89/2012 Sb. (dále jen „občanský zákoník“). Uvedený nový civilní kodex, který je základním právním předpisem práva soukromého, nahradil s účinností od 1. ledna 2014 předcházející občanský zákoník (tj. zákon č. 40/1964 Sb.) a též i obchodní zákoník (zákon č. 513/1991 Sb.) a rovněž i celou řadu dalších, k 31. prosinci 2013 zrušených, právních předpisů.

Je zde však i celá řada dalších právních předpisů, na které prvek čtvrté průmyslové revoluce dopadá. Příkladem lze uvést zejména tyto právní předpisy:

- autorský zákon (zákon č. 121/2000 Sb.),
- zákon o vynálezech a zlepšovacích návrzích (zákon č. 527/1990 Sb.),
- zákon o užitných vzorech (zákon č. 478/1992 Sb.),
- zákon o elektronickém podpisu (zákon č. 227/2000 Sb.),
- zákon o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů (zákon č. 300/2008 Sb.),
- zákon o některých službách informační společnosti (zákon č. 480/2004 Sb.),
- zákon o ochranných známkách (zákon č. 441/2003 Sb.),

- zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.),
 - zákon o zaměstnanosti (zákon č. 435/2004 Sb.);
- a řada dalších.

Právo autorské

LICENČNÍ SMLOUVA

Typickým a velmi frekventovaným příkladem právního vztahu s prvkem průmyslové revoluce 4.0, který bude regulován převážně novým občanským zákoníkem, je licenční smlouva. Úprava licenční smlouvy, jako jedné z tzv. typových smluv či smluv upravených zákonem, je zakotvena v ust. § 2358 a násl. občanského zákoníku.

Licenční smlouvou poskytuje poskytovatel nabyvateli oprávnění k výkonu práva duševního vlastnictví (licenci) v ujednaném omezeném nebo neomezeném rozsahu a nabyvatel se zavazuje, není-li ujednáno jinak, poskytnout poskytovateli odměnu. Práve duševního vlastnictví se rozumí zejména právo autorské (Telec & Tůma 2006). Předmětem práva autorského je dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam. Za dílo se považuje též počítačový program,* je-li původní v tom smyslu, že je autorovým vlastním duševním výtvoem. Tedy, zejména v praxi průmyslové revoluce spočívající na digitalizaci, robotizaci a automatizaci výroby, která se významně promítá v oblasti práva duševního vlastnictví (nehmotných statků), lze očekávat velmi časté právní závazky v oblasti licenčních smluv.

Občanský zákoník však upravuje v oblasti práva autorského toliko úpravu typové licenční smlouvy. Ostatní otázky z oblasti práva autorského neupravuje. Jedná se například o celou úpravu autorských práv, zaměstnanecká díla a další.

AUTORSKÝ ZÁKON

Zákonná úprava práva autora k jeho autorskému dílu a práv souvisejících s právem autorským je obsažena v zákoně č. 121/2000 Sb. (dále jen „autorský zákon“). Je třeba připomenout, že koncepce našeho autorského práva, která vychází z koncepce kontinentálního právního systému, je založena na dualismu autorského práva (viz např. Telec & Tůma 2007) a na skutečnosti, že autorem autorského díla může být pouze osoba fyzická, nikoliv osoba právnická. Tato dualita spočívá na dvousložkovosti autorských práv: (1) autorská

* Podle českého práva je počítačový program chráněn především na základě autorského zákona, a to jako dílo literární.

práva osobnostní a (2) autorská práva majetková. Právo autorské tedy zahrnuje výlučná práva osobnostní a výlučná práva majetková.

Mezi základní osobnostní právo patří právo autora rozhodnout o zveřejnění svého díla. Mezi další osobnostní práva patří právo autora osobovat si autorství, včetně práva rozhodnout, zda a jakým způsobem má být jeho autorství uvedeno při zveřejnění a dalším užití jeho díla, je-li uvedení autorství při takovém užití obvyklé. Dále má autor právo na nedotknutelnost svého díla, zejména právo udělit svolení k jakékoli změně nebo jinému zásahu do svého díla, nestanoví-li autorský zákon jinak. Osobnostních práv se autor nemůže vzdát. Veškerá osobnostní práva jsou nepřevoditelná a zanikají smrtí autora.

Základním majetkovým právem autorským je právo dílo užit. Právo dílo užit v sobě zahrnuje tato jednotlivá dílčí a samostatná práva:

- právo na rozmnožování díla,
- právo na rozšiřování originálu nebo rozmnoženiny díla,
- právo na pronájem originálu nebo rozmnoženiny díla,
- právo na půjčování originálu nebo rozmnoženiny díla,
- právo na vystavování originálu nebo rozmnoženiny díla,
- právo na sdělování díla veřejnosti.*

Majetková práva trvají obecně po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti. Bylo-li dílo vytvořeno jako dílo spoluautorů, počítá se doba trvání majetkových práv od smrti spoluautora, který ostatní přežil.

ZAMĚSTNANECKÁ DÍLA

Majetková práva k dílu, které vytvořil autor ke splnění svých povinností vyplývajících z pracovněprávního či služebního vztahu k zaměstnavateli, vykonává svým jménem a na svůj účet zaměstnavatel. Uvedená úprava pro tzv. zaměstnanecká díla, která vyplývá výslovně z autorského zákona, se nicméně použije pouze za situace, kdy se zaměstnavatel nedohodl se zaměstnancem jinak (např. v pracovní smlouvě či jiné dohodě). Zaměstnavatel může právo výkonu podle tohoto odstavce postoupit třetí osobě pouze se svolením autora, ledaže se tak děje při prodeji podniku nebo jeho části. Smrtí nebo zánikem zaměstnavatele, který byl oprávněn vykonávat majetková práva k zaměstnaneckému dílu a který nemá právního nástupce, nabývá oprávnění k výkonu těchto práv sám autor.

Autorova osobnostní práva k zaměstnaneckému dílu v režimu „zaměstnaneckého díla“ zůstávají nedotčena. Vykonává-li zaměstnavatel majetková práva k zaměstnaneckému dílu, má se za to, že autor svolil ke zveřejnění, úpravám, zpracování včetně překla-

* Zejména: právo na provozování díla živě nebo ze záznamu a právo na přenos provozování díla, právo na vysílání díla rozhlasem či televizí, právo na přenos rozhlasového či televizního vysílání díla, právo na provozování rozhlasového či televizního vysílání díla (§ 23).

du, spojení s jiným dílem, zařazení do díla souborného, jakož i k tomu, aby uváděl zaměstnanecké dílo na veřejnost pod svým jménem, ledaže je sjednáno jinak.

Autor zaměstnaneckého díla má vůči zaměstnavateli právo na přiměřenou dodatečnou odměnu, jestliže se mzda nebo jiná odměna vyplacená autorovi zaměstnavatelem dostane do zjevného nepoměru k zisku z využití práv k zaměstnaneckému dílu a významu takového díla pro dosažení takového zisku. Právo na přiměřenou dodatečnou odměnu lze smluvně vyloučit. Navíc se právo na přiměřenou dodatečnou odměnu ze zákona nevztahuje na počítačové programy, databáze a kartografická díla, ledaže bylo sjednáno mezi zaměstnavatelem a autorem (zaměstnancem) jinak. Závěrem k právní úpravě tzv. zaměstnaneckých děl je třeba poznamenat, že práva ani povinnosti ohledně zaměstnaneckého díla založená za trvání pracovního poměru nejsou skončením pracovněprávního vztahu dotčena.

DÍLA VYTVOŘENÁ NA OBJEDNÁVKU

Je-li dílo autorem vytvořené na základě smlouvy o dílo (dílo vytvořené na objednávku), platí, že autor poskytl licenci k účelu vyplývajícímu ze smlouvy, není-li sjednáno jinak. Uvedené se však týká pouze děl, která vytvořil autor (zhotovitel) jako fyzická osoba a nikoliv jako osoba právnická. K užití díla nad rámec takového účelu je objednatel oprávněn pouze na základě licenční smlouvy, nevyplývá-li z autorského zákona výslovně jinak. Autor může dílo vytvořené na objednávku užít a poskytnout licenci jinému, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy objednatele. Je třeba upozornit, že v případě děl vytvořených na objednávku, kterými jsou počítačové programy, databáze a kartografická díla, se takováto díla považují za zaměstnanecká díla.

Patentové právo

VYNÁLEZY A PATENTY

Další významnou právní oblastí, které se čtvrtá průmyslová revoluce úzce dotýká, je oblast vynálezů. Práva a povinnosti vznikající z vytvoření a z uplatnění vynálezů a zlepšovacích návrhů jsou regulována zákonem č. 527/1992 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích (dále jen „zákon o vynálezech“). Na vynálezy, které splňují podmínky stanovené zákonem o vynálezech, uděluje Úřad průmyslového vlastnictví patenty. Patenty se udělují pouze na vynálezy, které splňují kumulativně následující podmínky:

- jsou nové,
- jsou výsledkem vynálezecké činnosti
- a jsou průmyslově využitelné.

První z podmínek, tj. novost vynálezu, je dána pouze v případě, že vynález není součástí stavu techniky. Stavem techniky je vše, k čemu byl umožněn přístup veřejnosti písemně, ústně, využíváním nebo jiným způsobem, a to v době podání přihlášky vynálezu. Druhá z podmínek, tj. že vynález je výsledkem vynálezecké činnosti, je splněna v případě, že pro odborníka nevyplývá zřejmým způsobem ze stavu techniky. A konečně třetí z podmínek, kterou je průmyslová využitelnost vynálezu, je splněna, může-li být předmět vynálezu vyráběn nebo jinak využíván v průmyslu, zemědělství nebo jiných oblastech hospodářství.

Ze zákona se za vynálezy nepovažují zejména:

- objevy, vědecké teorie a matematické metody,
- estetické výtvořiny,
- plány, pravidla a způsoby vykonávání duševní činnosti, hraní her nebo vykonávání obchodní činnosti,
- počítačové programy jakož i programy počítačů,
- podávání informací.

PŮVODCE VYNÁLEZU

Právo na patent vynálezu má pouze původce vynálezu nebo jeho právní nástupce. Pokud byl patent vytvořen vícero osobami, tzv. spolupůvodci, mají tito právo na patent v rozsahu, v jakém se podíleli na vytvoření vynálezu. Původcem vynálezu může být podle českého práva pouze fyzická osoba, která jej vytvořila vlastní tvůrčí prací. V případě, že původce vytvořil vynález ke splnění úkolu z pracovního poměru, nebo jiného obdobného pracovněprávního vztahu k zaměstnavateli, přechází právo na patent na zaměstnavatele.* Právo na původcovství, které není právem na patent, zůstává původci nedotčeno. Původce, který vytvořil vynález v pracovním poměru, je povinen zaměstnavatele o této skutečnosti neprodleně písemně vyrozumět a předat mu podklady potřebné k posouzení vynálezu. Neuplatní-li zaměstnavatel ve lhůtě tří měsíců od vyrozumění vůči původci právo na patent, přechází toto právo zpět na původce. Zaměstnavatel i původce jsou v této lhůtě povinni zachovávat vůči třetím osobám o vynálezu mlčenlivost.

PODNIKOVÝ VYNÁLEZ A PRÁVA K VYNÁLEZU

Původce, který vytvořil vynález v pracovním poměru, na nějž zaměstnavatel uplatnil právo na patent, má právo vůči zaměstnavateli na přiměřenou odměnu. V daném případě se jedná o tzv. podnikový vynález. Pro výši přiměřené odměny je rozhodný technický

* Původce jako zaměstnanec a zaměstnavatel se nicméně mohou dohodnout ve smlouvě odlišně, tj. např. že právo na patent na zaměstnavatele nepřechází.

a hospodářský význam vynálezu a přínos dosažený jeho možným využitím nebo jiným uplatněním, přičemž se přihlíží k materiálnímu podílu zaměstnavatele na vytvoření vynálezu a k rozsahu pracovních úkolů původce. Dostane-li se již vyplacená odměna do zjevného nepoměru s přínosem dosaženým pozdějším využitím nebo jiným uplatněním vynálezu, má původce právo na dodatečné vypořádání.

Přihlašovatelem patentu je buďto původce patentu nebo zaměstnavatel původce, jedná-li se o podnikový patent. Účinky patentu nastávají ode dne oznámení o udělení patentu ve Věstníku Úřadu průmyslového vlastnictví. Po udělení patentu má majitel patentu výlučné právo využívat vynález, poskytnout souhlas k využívání vynálezu jiným osobám, nebo na ně patent převést. Oprávnění k využívání patentu poskytuje majitel patentu písemnou licenční smlouvou. Náležitosti licenční smlouvy zákon o vynálezech výslovně neupravuje, a proto se i na tento typ licenční smlouvy vztahuje typová úprava obecné licenční smlouvy upravené v občanském zákoníku, která se užívá i v případě autorskoprávních licencí. Je důležité však upozornit, že ze zákona nabývá licenční smlouva účinnosti vůči třetím osobám až zápisem do patentového rejstříku. Žádná takováto podmínka není v případě licence k autorskému dílu potřeba. Zákon o vynálezech zakotvuje v případě licence k vynálezu jistá specifika, kterým je např. institut „nabídky licence“ nebo institut tzv. „nucené licence“.

Právo užitných vzorů

UŽITNÉ VZORY

Mezi právní oblasti spjaté se čtvrtou průmyslovou revolucí lze řadit také užitné vzory. Právní úprava užitných vzorů je zakotvena v zákoně č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech. Užitným vzorem se chrání technická řešení, která jsou nová, přesahují rámec pouhé odborné dovednosti a jsou průmyslově využitelná. Ochranu užitným vzorem lze volit jako jednodušší, levnější a rychlejší alternativu k patentu. Na druhou stranu na rozdíl od patentové ochrany trvá ochrana užitným vzorem pouze čtyři roky a lze ji maximálně prodloužit na deset let. Oblast práva užitných vzorů je podpořena i relevantní judikaturou (srv. Horáček *et al.* 2011).

Zákon vymezuje pojem technické řešení způsobilé ochrany užitným vzorem negativním způsobem, když vyjmenovává, co technickým řešením není:

- objevy, vědecké teorie a matematické metody,
- pouhé vnější úpravy výrobků,
- plány, pravidla a způsoby vykonávání duševní činnosti,
- programy počítačů,
- pouhé uvedení informace.

Dále zákon z ochrany užitnými vzory vylučuje:

- technická řešení, která jsou v rozporu s obecnými zájmy, zejména se zásadami lidskosti a veřejné morálky,
- odrůdy rostlin a plemena zvířat, jakož i biologické reproduktivní materiály,
- způsoby výroby nebo pracovní činnosti.

Pozitivním způsobem je technické řešení způsobilé ochrany užitným vzorem vymezeno tak, že musí být nové, tj. není-li součástí stavu techniky ke dni přičknutí práva přednosti, a průmyslově využitelné, tj. takové řešení, které může být opakovaně využíváno v hospodářské činnosti.

ZAMĚSTNANECKÝ UŽITNÝ VZOR

Vytvořil-li původce užitný vzor ke splnění úkolů v pracovním poměru (tzv. zaměstnanec-ký užitný vzor), přechází právo na užitný vzor na zaměstnavatele, není-li smlouvou stanoveno jinak. Původce, který vytvořil užitný vzor v pracovním poměru, je povinen zaměstnavatele o této skutečnosti neprodleně vyrozumět a předat mu podklady potřebné k posouzení užitného vzoru. Neuplatní-li zaměstnavatel ve lhůtě do 3 měsíců od tohoto vyrozumění právo na užitný vzor (uplatní-li ho, může sám podat přihlášku užitného vzoru a uvede v ní, že jde o zaměstnanec-ký užitný vzor), přechází toto právo zpět na původce a on sám může podat přihlášku. Původce, který vytvořil technické řešení způsobilé ochrany užitným vzorem, stejně jako v případě patentu, má nárok na přiměřenou odměnu, v tomto lze analogicky odkázat na část o vynálezech a patentech výše.

ZÁPIS UŽITNÉHO VZORU

Účinky zápisu užitného vzoru jsou stejné jako účinky patentu, avšak s tím rozdílem, že užitný vzor zapisuje Úřad průmyslového vlastnictví do rejstříku užitných vzorů bez průzkumu novosti a úrovně přesažení rámce pouhé odborné dovednosti technického řešení.

Přihlášku užitného vzoru je oprávněn podat původce nebo jeho právní nástupce. Původce je fyzická osoba, která vytvořila užitný vzor vlastní tvůrčí činností. Přihlašovatelem může být i fyzická osoba, která není původcem, nebo právnická osoba, na niž bylo právo na užitný vzor převedeno.

Podáním přihlášky užitného vzoru vzniká právo přednosti. Zápisem užitného vzoru do rejstříku užitných vzorů vedeného Úřadem průmyslového vlastnictví vzniká ochrana užitného vzoru. Bez souhlasu majitele užitného vzoru nikdo nesmí technické řešení chráněné užitným vzorem při své hospodářské činnosti vyrábět, uvádět do oběhu nebo upotřebit. Souhlas k užití užitného vzoru lze udělit stejně jako v případě patentu licenční smlouvou. Podobu licenční smlouvy zákon v případě užitného vzoru nijak nspecifikuje, proto lze v plném rozsahu odkázat i v tomto případě na obecnou úpravu li-

cenční smlouvy v občanském zákoníku. Práva vyplývající z patentu uděleného na základě přihlášky vynálezu s pozdějším právem přednosti nesmějí být v případě střetu vykonávána bez souhlasu majitele užitého vzoru. Na základě podané žádosti o udělení patentu lze nejdéle do dvou měsíců po udělení patentu nebo zamítnutí ochrany, avšak ne později než deset let od podání přihlášky vynálezu, podat žádost o ochranu téhož technického řešení zápisem užitého vzoru. Opačný postup není možný. Oba ochranné dokumenty mohou existovat vedle sebe.

Závěr

Shora podaný výklad poskytl čtenáři jasnou odpověď na první z otázek vymezených v úvodu tohoto příspěvku, tj. jakých konkrétních právních oblastí se průmyslová revoluce 4.0 dotýká a jaké právní aspekty lze označit za významné. Pokud jde o druhou z otázek položených v úvodu tohoto příspěvku, tj. zda-li stávající právní řád České republiky připraven regulovat právní vztahy v rámci průmyslové revoluce 4.0, lze podat podle autora příspěvku odpověď následující:

Praxe téměř vždy předchází právo. Právo nestačí zpravidla předjímat směr vývoje právních vztahů ve společnosti. Právo se utváří obvykle na základě potřeby společnosti k regulaci určitého chování, jednání či jiné skutečnosti vyvolávající potřebu právní regulace. Za ukázkový model může posloužit například právní úprava regulující spam nebo odpovědnost poskytovatelů internetových služeb známých pod zkratkou ISP (z anglického *Internet Service Provider*). Tato úprava reprezentovaná zákonem č. 480/2004 Sb., zákon o některých službách informační společnosti, byla v prostředí českého práva zakotvena až s účinností od 7. září 2004, přestože se spam i poskytovatelé služeb informační společnosti vyskytují v rámci společenských vztahů od počátku komercializace internetu sahající v českém prostředí přibližně na počátek devadesátých let. Na základě uvedeného se tedy domnívám, že stávající právní řád představuje poměrně slušný základ pro regulaci právních vztahů v rámci průmyslové revoluce 4.0. Jedním dechem je však třeba upozornit, že stávající podoba právního řádu si vlivem vývoje průmyslové revoluce 4.0 velmi pravděpodobně vyžádá změny v podobě dílčích novel řady právních předpisů, které nicméně budou vyvolány až konkrétními požadavky z praxe průmyslové revoluce 4.0.

Literatura

- Schwab, K. (2016) *The Fourth Industrial Revolution*. ISBN 1944835008.
- Telec, I., Tůma, P. (2006) *Přehled práva duševního vlastnictví 2*. ISBN 80-7239-198-4.
- Telec, I., Tůma, P. (2007) *Autorský zákon. Komentář*. ISBN 978-80-7179-608-4.
- Horáček, R., Macek, J., Biskupová, E. (2011) *Sbírka správních a soudních rozhodnutí ve věcech průmyslového vlastnictví v letech 2007-2010, II. díl*. ISBN 978-80-7400-375-2.